

Za začiatok pokusov o likvidáciu slobodného notárskeho stavu a jeho samosprávy nemožno považovať výlučne len obdobie po februári 1948. Z údajov v predchádzajúcej kapitole vyplýva, že reštriktívne opatrenia štátnej moci proti verejným notárom tu boli už za čias prvej republiky, Slovenského štátu i po oslobodení. Nemožno nespomenúť aj hlasy advokátov z tých čias, ktoré - i keď ojedinele - volali po zrušení notárstva (pozri Z dejín notárstvá, AD NOTAM, číslo 2/1995, s. 39 a nasl.).

Krátko po nástupe komunistov k moci sa objavili snahy o absolútnu likvidáciu inštitúcie notárstva ako takého a rozdelenie jeho agendy medzi súdy a advokáciu. Na jar roku 1948 bola vtedajšiemu parlamentu predložená osnova zákona, ktorým mala byť v Československej republike úplne zrušená inštitúcia notárstva. Na zákrok Antonína Zápotockého bola však stiahnutá z programu rokovania. Okolnosti, za ktorých sa tak stalo, opisuje vo svojich spomienkach JUDr. Štěpán Hanuš (AD NOTAM, číslo 1/1995, s. 17).

Keď sa podarilo na poslednú chvíľu zabrániť (vďaka účinnej intervencii niekoľkých moravských notárov) tomu najhoršiemu, pristúpilo sa k novej celoštátnej úprave notárstva zákonom č. 201/1949 Sb. zák. a nař. Podľa neho boli už notári "povinní prispievať na zachovanie a upevnenie ľudovodemokratického právneho poriadku". Tento zákon zrušil notárske komory a vykonal aj niektoré iné opatrenia organizačného charakteru okliešťujúce notársku samosprávu. Notári každého kraja tvorili krajský notársky zbor, ktorý bol zriadený v sídle krajského súdu. Orgánmi krajského zboru boli členská schôdza, krajský výbor a predseda. Snáď najvýznamnejšou zmenou bolo to, že notár zúčtoval a odvádza platby prijaté pri výkone notárstva krajskému zboru, ktorý z nich mal periodicky rozdeľovať notárom odmeny, pričom mal brať do úvahy vykonané práce. I keď týmto zákonom ešte nenastalo priame poštátnenie notárstva, je zrejmé, že takýto zákon nemohol mať dlhé trvanie a že išlo len o akýsi medzistupeň medzi pôvodným slobodným notárstvom a neskorším štátnym notárstvom.

Poštátnenie notárstva nastalo až zákonom č. 116/1951 Zb. zo dňa 20. decembra 1951 o štátnom notárstve, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 1952. Týmto dňom notárstvo na Slovensku po vyše 76 rokoch trvania stratilo svoju pôvodnú identitu a prestalo byť slobodným povoláním. Na vykonanie tohto zákona bolo vydané nariadenie ministra spravodlivosti č. 117/1951 Sb. zák. zo dňa 28. decembra 1951. V ten istý deň minister financií vydal nariadenie č. 118/1951 Sb. zák. o notárskych poplatkoch. Výšku poplatkov určoval pripojený sadzobník. Obidve tieto podzákonné právne normy nadobudli účinnosť 1. januára 1952. Je zaujímavé, že v rozmedzí troch rokov (1949-1951) sa vlastne schválili dva v podstate odlišné spôsoby úpravy notárstva v jednom štáte. To je z hľadiska dejín notárstva zaiste kuriózne.

Úlohou štátneho notárstva bolo "napomáhať socialistickým právnickým osobám, iným spoločenským organizáciám a všetkým občanom pri ochrane ich zákonných záujmov, dbať, aby ich uplatňovanie bolo v súlade s duchom a socialistickými cieľmi ľudovej demokracie..."

V obvodoch okresných súdov boli zriadené štátne notárstva. Notárstvo sa stalo štátnym úradom a notári štátnymi zamestnancami. Úlohy štátneho notárstva

vykonávali štátni notári. Na výkon notárstva dohliadal predseda okresného súdu. Vrchný dohľad nad štátnym notárstvom vykonával minister spravodlivosti.

Pretože podľa vtedajšej právnej teórie išlo o "štátny orgán justičného typu", bola mu v priebehu päťdesiatych rokov pridelená agenda, ktorú predtým vybavovali súdy a daňové úrady. Predovšetkým bola zrušená činnosť z poverenia súdu (tzv. súdny komisariát) a rozhodovanie v konaní o dedičstve bolo zverené priamo do kompetencie štátneho notárstva. Koncom päťdesiatych rokov bolo do jeho kompetencie zverené vyrubovanie dedičských, darovacích, prevodných a úkonových poplatkov.

V rámci týchto zákonných úprav sa podarilo zachovať klasickú činnosť notárov, najmä spisovanie notárskych zápisníc a osvedčovaciu činnosť.

Zásadná zmena v úprave štátneho notárstva nastala v dôsledku politických dokumentov v šesťdesiatych rokoch, najmä uznesenia Ústredného výboru Komunistickej strany Československa z 8. decembra 1960 o ďalšom upevňovaní socialistickej zákonnosti a zľudovení súdnictva a uznesenia XII. zjazdu KSČ. Tieto politické dokumenty boli realizované v odbore občianskoprávných vzťahov okrem iného aj novým občianskym zákonníkom a notárskym poriadkom, ktoré nadobudli účinnosť 1. apríla 1964 a so zmenami platili až do zániku štátnych notárstiev roku 1993.

Štruktúra štátnych notárstiev bola zachovaná. Ich činnosť v rámci kraja riadil predseda krajského súdu, celoštátne minister spravodlivosti. Na čele štátneho notárstva stál vedúci štátny notár. Túto funkciu okrem výnimiek obsadzovali výlučne len nomenklatúrne kádre komunistickej strany, čím si strana zabezpečila svoj vplyv na konanie a rozhodovanie tohto štátneho orgánu. Inak však tejto inštitúcii veľmi nedôverovala. Dôkazom toho je fakt, že na štátnych notárstvach sa ocitli vo funkcii štátnych notárov ľudia, ktorí z kádrových dôvodov na iných miestach v justícii nevyhovovali, no na druhej strane boli odborne na výške, napr. bývalí sedriálni sudcovia. S ohľadom na odborne vyspelý káder, od ktorého sa mali možnosť učiť aj noví štátni notári, si štátne notárstva počas svojej existencie vybudovali povest' solídneho úradu, ktorý plní určené úlohy vždy bez väčších problémov a ktorý si zachoval aj dôveru verejnosti. Paradoxom je, že práve táto relatívne dobrá povest' bola prekážkou pri konštituovaní slobodného notárstva po 17. novembri 1989.